

УДК 37.016:78(477.85) «1918/1940»

МУЗИЧНА ОСВІТА НА БУКОВИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1918–1940 РР.): ДО ПИТАННЯ ПРО ТВОРЧЕ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ

Георгій ПОСТЕВКА (Чернівці)

Постановка проблеми. Держава, яка прагне стабільного розвитку у мінливому світі XXI століття, повинна опікуватись проблемами освіти й виховання своїх громадян. Серед провідних завдань діяльності освітніх закладів – формування естетично вихованої, мистецьки освіченої особистості, що здатна до розуміння, пізнання, творчого розвитку прекрасного у сфері буття та мистецтва, вивчення духовної культури і скарбів власного народу. Одним із шляхів його вирішення є розвиток свідомого й шанобливого ставлення громадян до здобутків попередніх поколінь, що здатне забезпечити гармонійність та цілісність особистості, розвиток її здібностей, обдарувань, збагатити інтелектуальний потенціал, духовність. Музична освіта й виховання – провідні чинники духовного зростання суспільства, саме тому посилення музично-естетичного компонента змісту освіти, насичення його здобутками багатонаціональної музичної культури Української держави пронизують сучасні освітні документи. Їх провідною ідеєю є, зокрема, й положення про пріоритетність формування естетичних потреб і почуттів, культури, розвиток у молодих громадян ерудиції у галузі мистецтва (володіння системою елементарних мистецьких знань, адекватне сприйняття художніх творів, творча діяльність у сфері мистецтва), здатності збагнути та висловити власне ставлення до мистецтва. Стрижнем вивчення музичного мистецтва в сучасній школі справедливо визнаються надбання світової та української класики, яка формувалася й розвивалася за різних історичних і соціокультурних умов, перлини народнопісенної творчості народів України.

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах акцентують увагу у змісті навчання на регіональному компоненті, що передбачає відображення етнічної, історичної, культурної своєрідності областей України, особливостей їх національних традицій у різні історичні епохи. У контексті сучасних процесів гуманітаризації особливого значення набуває дослідження регіональних особливостей формування музичної освіти як явища, що має порівняльний і взаємозалежний характер. Вагомою складовою історії вітчизняної освіти

та педагогічної думки є її розвиток на західноукраїнських землях, який в історії радянської педагогічної думки мав «виокремлений характер і негативно оцінювався в багатьох наукових дослідженнях», про нього «говорилося ...глухо та невиразно, щоб не применшити й не позбавити пафосу й доленосного значення радянського періоду» [1, с. 29]. У зв'язку з означеним актуальним видається дослідження розвитку музичної освіти на Буковині у міжвоєнний період (1918–1940 рр.), що внаслідок історичних обставин формувалась як органічна складова українського та європейського мистецтва й освіти. Такий аналіз сприятиме виявленню педагогічно вартісних для сьогодення практичних підходів, що спрямовувалися на вдосконалення музичної підготовки підростаючого покоління. З іншого боку, відкидаючи тенденцію рецептурної екстраполяції на сьогодення історико-педагогічних досліджень, вважаємо, що негативний результат, «тобто виявлення негативних феноменів та фактів, явище, мабуть, не менш важливе (або таке ж важливе), як і виокремлення позитивних результатів» [1, с. 19].

Аналіз досліджень і публікацій. Пошук шляхів творчого використання досвіду музичної освіти та Буковині у окреслений період передбачає аналіз концептуальних праць з питань розвитку вітчизняної освіти (Л. Вовк, Н.Дічек, М.Євтух, С. Золотухіна, І. Зязюн, О. Любар, О.Сухомлинська, М. Ярмаченко); вивчення історико-педагогічного процесу (Л.Ваховський, Н.Гупан, О.Сухомлинська); проблематики розвитку національної культури кінця XIX – середини XX ст. (М.Аркас, М.Грушевський, Т.Гунчак, Д.Дорошенко, І.Крип'якевич, І.Огієнко, О.Субтельний), історії української музики (Л.Архімович, М.Гордійчук, М.Грінченко, Т.Золотоверхий, Л.Кияновська, Л.Мазепа, М.Черепанин); досліджень сучасних учених у галузі музичної освіти (Л. Масол, Г. Падалка, О.Ростовський, О. Рудницька, В.Черкасов).

У контексті висвітлення проблеми вартісними є публікації, які дають можливість проаналізувати стан та розвиток музичної освіти на Буковині у міжвоєнний період (1918–1940 рр.), а саме: праці з історії Буковини (М.Гарас, А.Жуковський, В.Ботушанський, О.Добржанський, С.Канюк, Ю.Макар, О.Масан, І.Піддубний), розвитку освіти в

окремі історичні періоди (Т.Завгородня, В.Звоздецька, С.Далавурак, Д.Пенішкевич, Л.Кобилянська, І.Петрюк, І.Ковальчук, Л.Тимчук, Л.Платаш, Т.Шоліна), особливостей становлення музичної освіти (Я.Вишпинська (Мельничук), К.Демочко, О.Залуцький, А.Кушніренко). Цінними джерелами є праці румунських дослідників, зокрема, сучасних істориків освіти – В.Васіле, М.Грігоровіце, В.Косми, О.Крітеску, А.Нікули, Е.Сатко та ін. Однак вище названі учені лише фрагментарно представляють проблематику розвитку музичної освіти на Буковині, побіжно вивчали зміст і форми музичної освіти учнів у навчальних закладах, а питання використання їх досвіду не розглядалась взагалі.

З огляду на актуальність та не розробленість означеної проблеми у вітчизняній педагогічній науці, **метою даної публікації** визначено обґрунтування можливостей творчого використання досвіду музичної освіти, накопиченого упродовж першої третини ХХ століття на Буковині.

Виклад основного матеріалу. Музично-естетична культура країни у конкретний історичний період відображає світоглядні, моральні, естетичні цінності суспільства, тому зміст, мета та завдання музичної освіти у навчальних закладах Буковини міжвоєнного періоду (1918–1940 рр.) розглядається нами як вираз устремління, з одного боку, зберегти національну самобутність народів, що її населяли (перш за все – українців та румун), а з іншого – максимально прилучити дітей до тодішнього багатства європейської музичної культури. Окрім того, суттєвий вплив мають суспільно-історичні обставини, у яких вона функціонує й розвивається. З огляду на це, окупація краю Румунією, активна політика румунізації у освіті; функціонування сформованої відповідно до європейських підходів та з урахуванням місцевих особливостей системи освіти; потреби влади у формуванні патріотично налаштованого учнівства; розвиток музичної освіти, який відбувався упродовж «австрійського» періоду історії краю, і заклав передумови для її подальшого розвитку у ХХ ст.; розвій народного мистецтва, високодуховних зразків народної музики, які забезпечили збереження традицій національної культури народностей Буковини визначені нами як головні суспільно-історичні обставини розвитку музичної освіти.

Важливим є й цілеспрямована діяльність національно-культурних, музичних товариств у напрямі збереження та примноження здобутків національних культур народів краю; робота мистецьких діячів, педагогів, творчої інтелігенції, професійних та аматорських музикантів краю щодо утвердження статусу

Буковини як осередку європейської культури та національного мистецтва й освіти; насичене мистецько-культурне й концертне життя Буковини; прагнення жителів зберегти європейський статус краю шляхом підтримки рівня культурно-мистецького життя, розвитку мистецької освіти, благодійницької діяльності.

Змістові та навчально-методичні засади музичної освіти у системі шкільництва Буковини досліджуваного періоду були сформовані на основі румунського освітнього законодавства, з урахуванням регіональних особливостей. Так, зміст музичної освіти відповідно до навчальних програм (1918, 1924, 1929, 1936, 1938) будувався з урахуванням принципів природовідповідності, послідовності, легкості, доступності, з використанням індивідуального підходу. Спів та музика були обов'язковими предметами у початкових та середніх школах, зокрема, мета навчання співу у початковій школі полягала у опануванні навиками хорового та вокального співу, розвитку інтересу до народної, релігійної, старовинної музики [7, р. 2]. Реалізація принципу етнізації передбачала добір пісенного репертуару для вивчення дітьми з урахуванням музичної культури регіону, де знаходилась школа. У гімназіях мета й завдання музичної освіти передбачали опанування ґрунтовними знаннями з теорії та історії музики, розвиток інтересу до музики, сприяння гармонійному та духовному розвитку школярів, їх естетичному смаку, підкреслювалась роль музичних дисциплін (вокального та хорового співу, гри на музичних інструментах) у формуванні релігійно-патріотичних почуттів учнів, їх майбутньому інтелектуальному та соціальному становленні [8, с. 3].

У початкових школах Буковини спів як обов'язковий предмет викладався 1 годину на тиждень, а характерними рисами змісту музичного навчання були: його основу складало опанування пісенним репертуаром, творами румунського (українського та ін.) фольклору, відповідними віку піснями на слова відомих поетів, дитячими музичними творами; добір музичного матеріалу свідчить, що спів розглядався як чинник релігійно-морального та патріотичного виховання; у програмах не рекомендувався тематичний підхід у доборі музичних творів, однак, саме він лежав в основі планування роботи педагогів; можливість реалізації учителями творчого підходу до конструювання змісту предмету «Спів» [8, с. 4].

У середніх навчальних закладах Буковини предмет «Музика» як обов'язковий викладався з 1-го по 7-й клас (в першому і другому класі – по 2 години, в наступних – по 1 годині на

тиждень). Регіональною особливістю була наявність можливості збільшення кількості годин до 2-х щотижнево та уведення до розкладу навчання занять хору та ансамблю. Узагальнення навчальних програм з музичних дисциплін для середніх шкіл дозволяють стверджувати, що простежується єдність мети музичної освіти, яка тлумачиться як гармонійне поєднання навчальної (пробудження інтересу до музики, опанування основ теорії та історії, музичної грамоти тощо) та виховної (сприяння духовному розвитку, підготовці до суспільного життя та ін.) складових [7, р. 9]; навчальний матеріал поділявся на відомості з теорії та історії музики, вивчення музичних термінів, опанування виконавськими навиками (вокальний, хоровий спів) [8, р. 5], увага зверталась на оволодіння учнями засобами музичної виразності, а знання основ музичної грамоти сприяло розвитку музичного мислення, навичок диференційованого сприймання музики, розуміння її метро-ритмічних, ладових особливостей; практично-виконавський компонент музичної освіти об'єднував обов'язковий (релігійні, патріотичні пісні) та регіональний репертуар, що створювало можливості для творчого конструювання змісту навчання; регіональний репертуар включав народні (перш за все, румунські), дитячі, тематичні (про природу, пори року) пісні, вибір яких залежав безпосередньо від учителя музики; твори класичної західноєвропейської музики, знання про життя та діяльність відомих музикантів та композиторів займали гідне місце у програмах для учнів середніх шкіл [8, р. 6].

Аналіз еволюції змісту музичної освіти дозволяє виокремити наступні загальні тенденції її розвитку у школах Буковини: музичні дисципліни (спів, вокальна та хорова музика) є органічною складовою навчального процесу, у побудові змісту освіти простежується реалізація принципів наступності та системності музичного навчання; спів і музика утверджуються як засіб естетичного, релігійно-морального, патріотичного виховання учнів; відбувається розширення змісту загальної музичної освіти шляхом уведення відомостей з теорії та історії музики, елементів музичної грамоти, сольфеджіо (розвиток слуху, голосу, почуття ритму, набуття навиків правильного дихання та дикції, умінь чисто, ритмічно й музично виконувати пісні), опанування світовим та вітчизняним музично-мистецьким спадком; утвердження регіонального компоненту змісту музичної освіти.

На Буковині у досліджуваний період основними навчальними книгами були

посібники зі співу та музики буковинських педагогів Ніколае Василіу [9] та Александру Воевідки, а також румунського педагога та музикознавця Міхає Григоріу Послушніку. Вони відповідали загальнодидактичним та спеціальним принципам музичного навчання, відзначались належним рівнем науковості, відповідали традиціям та розвитку музично-педагогічної думки; мали глибоке змістове наповнення, оригінальне художнє оформлення, запропоновані завдання були методично доцільними; обсяг навчального матеріалу відповідав віковим можливостям учнів.

Посібник для співу А. Воевідки – основний підручник у початкових школах – передбачав поступове ускладнення вимог щодо змісту навчального матеріалу та формування музичних здібностей учнів, їх ступеневий розвиток: від накопичення навичок співу по слуху, рекомендованого знання нотної системи для учнів старших класів до розвитку спроможності вільного прочитання та співу народних мелодій, опираючись на використання спеціальних музичних знань [10].

Особливостями посібників з музики М. Гр. Послушніку були опертя на принципи наступності, доступності викладу матеріалу, наочності, ілюстративності; матеріали були розраховані на застосування пояснювально-ілюстративного методу навчання [2–6]. Належну увагу педагог приділяв розвитку музично-естетичної культури та здібностей учнів, основними засобами досягнення цієї мети вважав оволодіння цінностями фольклору; здобутками світового класичного музичного мистецтва, які сприятимуть розвитку почуття прекрасного, формуванню здатності цінувати й розуміти твори мистецтва, спонукатимуть школярів до творчої діяльності. Посібники М. Гр. Послушніку відобразили актуальний стан методики музичної освіти тогочасної Європи, стали спробою створити власну методичну систему, яка базувалась на класичних принципах й закономірностях навчання музиці, опиралась на кращі зразки європейського музичного мистецтва та оригінальні надбання музичного фольклору румунського народу.

Окрім того, навчально-методичне забезпечення навчання співу та музики у початкових школах та гімназіях Буковини міжвоєнного періоду характеризувалось належними дидактичними засобами для навчання (музичні інструменти, фахова література, ноти); сформованими науково-теоретичними підходами до навчання музиці з елементами класичної музичної освіти академічного типу та використанням зразків народно-музичного мистецтва; залученням до

роботи у школах краю професійно підготовлених педагогів з відповідною освітою, рівнем особистої та фахової культури, більшість з яких провадили активну культурно-просвітницьку та творчу діяльність.

Музична освіта у навчальних закладах краю передбачала реалізацію комплексу виховних завдань, серед яких провідними були: ознайомлення з європейською, румунською, українською музичною культурою; формування інтересу до музичного мистецтва та фольклорної спадщини, розвиток творчих здібностей, художньо-образного мислення, уяви, фантазії, позитивних рис характеру школярів, які забезпечували саморозвиток особистості. Використання масових (урок, заняття хору); групових (музичні гуртки, заняття в інструментальних та вокальних ансамблях, участь у шкільних товариствах, гуртках); індивідуальних (вокальний спів, навчання гри на музичних інструментах) форм музичного виховання, позакласна робота, що здійснювалась у процесі відзначення шкільних та державних свят; участі учнів у підготовці і проведенні заходів народознавчо-релігійного характеру (різдвяні, пасхальні мистецькі дійства); у шкільних товариствах та культурних гуртках, забезпечувала їх вирішення. Позашкільна робота з музичного виховання концентрувалась навколо культурно-просвітницьких національних товариств, які утримували музичні школи, організували та проводили мистецькі дійства, сприяли створенню особливого мистецько-естетичного середовища у краї, яке було чинником музичного виховання.

Спроба об'єктивного висвітлення та аналізу досвіду музичної освіти на Буковині у міжвоєнний період (1918–1940 рр.) уможливило виокремлення позитивних ідей, сконцентрованих у досвіді, накопиченому у діяльності навчальних закладів, громадсько-просвітницьких організацій краю. На нашу думку, хоровий спів, який культивувався у навчальних закладах краю досліджуваного періоду у якості основної форми музичного навчання, був справжньою школою музично-естетичного виховання дітей та учнівської молоді, зважаючи на притаманні українцям музикальність й співучість. Він повинен зайняти гідне місце у навчально-виховному процесі сучасних закладів освіти, учителям музики слід активізувати роботу у площині розвитку вокально-хорової діяльності учнів, використання системи співочих вправ, розспіванок, які стимулюють загальну музикальність дитини (музичний слух, пам'ять, ритмічне чуття, музичне мислення, голос), та закладають основи для активної

вокально-хорової діяльності як чинника музично-виконавської творчості на уроках музичного мистецтва.

Вартими аналізу та творчого наслідування є методичні знахідки в організації музично-виховної роботи. Йдеться, перш за все, про її «відкритість» та належне місце у загальних культурно-мистецьких процесах в краї. Вона не повинна зосереджуватись лише у стінах навчальних закладах, а популяризуватись шляхом залучення шкільних хорових колективів, окремих виконавців до виступів на сценах театру, філармонії, клубах у селах краю під час щорічних музичних звітів навчальних закладів. Це, з одного боку, стимулюватиме бажання дітей займатись музичною діяльністю, а з іншого сприятиме поширенню кращих зразків народного та класичного музичного мистецтва серед пересічних громадян. Окрім того, потужні можливості позашкільної музичної освіти (діяльність музичних шкіл) у комплексі з традиційними музичними конкурсами, фестивалями, виступами учнів загальноосвітніх шкіл у провідних мистецьких залах міста та області здатні підтримувати інтерес до музичного мистецтва, заохочуватиме батьків до навчання дітей музиці, співу, гри на музичних інструментах тощо.

Заслугове на увагу налагоджена взаємодія та співпраця навчальних закладів й громадського-культурних і мистецьких товариств, характерна для досліджуваного періоду. Сьогодні вони працюють в основному для дорослої мистецької аудиторії, а поміж тим саме школярі та молодь є потенційними учасниками цих об'єднань у майбутньому, окрім того, учителів музики загальноосвітніх шкіл необхідно залучати до роботи фахових та культурно-мистецьких спілок. «Родзинками» досвіду, накопиченого учителями Буковини міжвоєнного періоду, вважаємо також залучення до навчального процесу дітей, які володіли грою на музичних інструментах (на уроках співу та музики вони акомпанували учителям, демонстрували інструментальні та вокальні зразки розучуваних творів); підготовка та проведення щотижневих зборів-звітів для батьків про успіхи школярів, обов'язковим компонентом яких були виступи хору, вокалістів та інструменталістів; підтримка роботи шкільних самодіяльних об'єднань мистецького спрямування та ін.

Висновки. Таким чином, аналіз змісту музичної освіти, її навчально-методичного забезпечення у освітніх закладах Буковини міжвоєнного періоду (1918–1940 рр.) засвідчив, що буковинські педагоги накопичили вартісний досвід, творче опрацювання та використання якого здатне

активізувати процес становлення і розвитку музичної освіченості сучасних школярів, насичити музично-виховну роботу з естетичного виховання новими формами, методами тощо.

Предметом подальшого наукового пошуку можуть стати: досвід організації позашкільної музично-виховної роботи; взаємодія музичних, культурно-просвітницьких товариств на ниві музично-естетичного виховання; особливості музичної освіти в умовах полікультурного середовища.

БІБЛЮГРАФІЯ

1. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О.В.Сухомлинська. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.
2. Poslușnicu M.Gr. Crestomația muzicală pentru Clasa II / M.Gr. Poslușnicu. – București: Cartea românească, 1922. – 80 p.
3. Poslușnicu M.Gr. Crestomația muzicală pentru elevii clasei a VII-a școalelor secundare de ambe sexe / M.Gr. Poslușnicu. – București: Cartea românească, fără an. – 88 p.
4. Poslușnicu M.Gr. Istoria muzicei contimporane și moderne la români (muzica bisericească, muzica cultă și poporană pentru clasa VII-a secundară de ambele sexe) / M.Gr. Poslușnicu. – București: Cartea românească, 1935. – 160 p.

5. Poslușnicu M.Gr. Istoria muzicei la români / M.Gr. Poslușnicu. – București: Cartea românească, 1928. – 632 p.

6. Poslușnicu M.Gr. Tratat muzical teoretico-practic crestomație muzicală și o anexă de îndrumare la dicteul muzical oral și scris pentru clasa III-a secundară de ambele sexe / M.Gr. Poslușnicu. – București: Cartea românească, 1935. – 104 p.

7. Programa analitică a învățământului primar. – București: Editura «Imprimeria statului», 1925. – 96 p.

8. Programa analitică a muzicii pentru școlile de copii mici și primare clasele I – IV. – București: Editura «Imprimeria centrală», 1937. – 16 p.

9. Vasiliu N.Gh. Carte de muzică pentru clasa I-a secundară / N.Gh. Vasiliu. - Cernăuți: Tipografia Mitropolitul Silivestru, 1935. – 54 p.

10. Voevidca A. Manual metodic pentru predarea cântului în școlile primare. Alcătuit după principiile cele mai noi ale pedagogiei muzicale. Ed. I-a / A.Voevidca. – București: Editura «Cartea românească», 1924. – 114 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Постевка Георгій Ілліч – асистент кафедри музики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Коло наукових інтересів: історія музичної освіти та виховання на Буковині, професійна підготовка майбутніх учителів мистецьких дисциплін, методика викладання естрадного співу у ВНЗ.

УДК 785:780.616.432]:378.4.02

РОМАНТИЧНА ФОРТЕПІАННА МІНІАТЮРА В КОНТЕКСТІ ПОШУКУ ШЛЯХІВ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В КЛАСІ ФОРТЕПІАНО

Тетяна СИДОРЕЦЬ (Львів)

Постановка проблеми. Акцент на пізнавальну сторону уроку у виконавських класах, збільшення питомої ваги теоретичних знань, здобутих в рамках цього уроку, увага педагога до абстрактно-логічного, понятійного компоненту музичного мислення свого вихованця, використання міжпредметних зв'язків - необхідні умови розвитку студента в світлі сучасної гуманістичної парадигми мистецької освіти. Загальномузичний розвиток – місткий, багатогранний, діалектично складний процес. Одна з найважливіших його сторін пов'язана з розвитком комплексу спеціальних здібностей. Проте розвиток учня-музиканта не зводиться лише до виявлення і кристалізації цих здібностей. Не менш суттєвими в плані загальномузичного розвитку є і ті метаморфози, внутрішні зміни, які відбуваються в сфері професійного мислення,

художньої свідомості студента, активізації його інтелектуального потенціалу.

Аналіз досліджень і публікацій. Про комплексний метод викладання писав Г. Г. Нейгауз: «він (викладач) повинен бути одночасно і істориком музики, і теоретиком, вчителем сольфеджіо, гармонії, поліфонії та гри на фортепіано» [6, с. 188]. За його думкою, вчитель повинен довести до свідомості студента не тільки зміст твору, не тільки захопити його поетичним образом, але й дати йому детальний аналіз форми, структури в цілому і деталях, гармонії, мелодії, поліфонії, фортепіанної фактури. Багато сторінок присвятив розгляду дидактичних засад формування та розвитку музичного мислення Г. М. Ципін. Серед європейських авторитетів слід згадати Г. Бюлова, Й. Гофмана, Ф. Бузоні, К. Мартінсена. Про актуальність проблеми інноваційних підходів до практичної